

Német neologizmusok a fordítói gyakorlatban¹

Zachar Viktor

E-mail: zacharviktor@gmail.com

Kivonat: A tanulmány egy kutatás eredményeit mutatja be, amelyet három csoporttal végeztem: professzionális, német B-nyelvvvel rendelkező szakfordítók, német B- és angol C-nyelvvvel rendelkező másodéves fordítóhallgatókkal, valamint angol B- és német C-nyelvvvel rendelkező másodéves fordítóhallgatókkal. A nyelvi közvetítők által átültetett szövegrészeket összesen nyolc német neologizmust tartalmaztak. Ezek közül három szélesebb körben elterjedt (*Wutbürger*; *schottern*; *fremdschämen*), öt pedig okkazonalizmusnak tekinthető (*Angstbürger*; *sitzfleischintensiv*; *Dagegenpartei*; *Begabungstarker/Begabungsschwacher*). A kísérlet eredményeit a relevanciaelmélet (Sperber és Wilson 1995) segítségével értékelem, amelynek alkalmazása a fordítástudomány területén Gutt (2000) nevéhez fűződik. Tanulmányomban amellet érvelek, hogy a neologizmusok relevanciaelméleti kutatása során érdemes megkülönböztetni a fordító és a célközönség szempontját, és hogy utóbbi energiaráfordítása minden esetben az előbbi erőfeszítésének függvénye. A fordító erőfeszítése esetében pedig tovább kell differenciálnunk: meg kell különböztetni a megértéshez (appercepció) és a fordításhoz (produkción) szükséges energiaráfordítást. Emellett további szempontok is szerepet játszhatnak a nyelvi közvetítő erőfeszítése során, így például az időhiány, a fordító minimális erőfeszítésre való törekvése, vagy éppen az, milyen képet szeretne saját magáról közvetíteni.

Kulcsszavak: neologizmusok, okkazonalizmusok, nyelvi változás, relevanciaelmélet, szövegen kívüli tényezők

1. Bevezetés

Newmark megállapítása szerint „talán a neologizmusok jelentik a legnagyobb kihívást a szak- és professzionális fordítók számára” (Newmark 1988: 140)². Jelen tanulmányban a fordítás relevanciaelméleti megközelítésének rövid ismertetését követően egy konkrét, német–magyar nyelvpárra vonatkozó kísérlet segítségével azt vizsgálom, mennyiben adaptálhatók az elmélet főbb kérdései és megállapításai a neologizmusok fordítására.

Ennek során terjedelmi okokból nem térek ki a neologizmus különböző definícióira és eltérő kategorizálására. Azt azonban fontos meghatározni, hogy a vonatkozó szakirodalom áttanulmányozását követően az alábbi feltételeknek

¹ Jelen tanulmány a VIII. Fordítástudományi PhD Konferencián (Budapest, 2011. április 7.) elhangzott előadás bővített, írásos változata.

² A szakirodalmi idézeteket a tanulmány szerzője fordította magyarra.

megfelelő német és magyar szavakat tekintem a továbbiakban neologizmusnak: a neologizmus olyan lexikai egység, amely a nyelv fejlődésének egy bizonyos szakaszában felbukkan a nyelvközösségekben, elterjed, és a fejlődésnek ebben a szakaszában a nyelvhasználók többsége bizonyos ideig újszerűnek találja (Herberg 2001: 92). Emellett meg kell még említeni, hogy a vizsgálat elsődlegesen a németországi német nyelvre terjedt ki, megkülönböztetve és elhatárolva azt az Ausztriában és Svájcban beszélt némettől.

A fentebb említett kísérletet három különböző csoporttal végeztem 2011 januárjában és februárjában: az első csoportba 6 fő német B-nyelvvvel (első idegen nyelv) rendelkező szakfordító, a másodikba 5 fő másodéves fordítóhallgató tartozott német B- és angol C-nyelvvvel (második idegen nyelv), a harmadik csoportba pedig 6 fő másodéves fordítóhallgató angol B- és német C-nyelvvvel. A diákok az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének MA-képzésében résztvevő hallgatói voltak.

A három csoportot arra kértem, hogy fordítsanak le hat, egyenként néhány soros szövegrészletet. A szövegek mindegyike német nyelvű sajtószöveg volt. Négy a *Der Spiegel*, egy a *Frankfurter Rundschau*, egy pedig a *Rheinische Post* című német lap internetes kiadásából származott, a 2009-es és 2010-es évből. A vizsgálati személyek természetesen a teljes szövegeket megkapták átolvasásra, elemzésre. Feladatuk pedig az volt, hogy egy fiktív magyar sajtótermék számára – széles közönségnek – készítsék el a hat kijelölt szövegrész magyar fordítását.

A szövegrészletek összesen nyolc német neologizmust tartalmaztak, ezek közül három szélesebb körben elterjedt (*Wutbürger*; *schottern*; *fremdschämen*), öt pedig okkazonalizmusnak, vagyis alkalmi neologizmusnak tekinthető (*Angstbürger*; *sitzfleischintensiv*; *Dagegenpartei*; *Begabungstarker* / *Begabungsschwacher*). A szélesebb körben elterjedt neologizmusokkal kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy ezek is meglehetősen új szavaknak számítanak a németben, elterjedésük a magyar nyelvben még nem figyelhető meg, vagyis a fordítást, a megfelelő szavakat a fordítóknak kellett, illetve kell majd megalkotniuk.

Ehelyütt kicsit bővebben is ki kell térni az okkazonalizmusokra: többek között Hilke Elsen német nyelvész utal rá, hogy ezek a szavak gyakran csak az adott kontextusban érthetők meg, és lexikai réseket töltenek ki (Elsen 2004: 21). A szakirodalom alapján megállapíthatjuk, hogy számos szerző a neologizmusoktól elkülönítve ejt szót ezekről a kifejezésekről, amelyeket egyébként több helyen *ad hoc*-szóképzéseknek vagy *hapax legomenon*nak is neveznek. Nem tekintik őket igazi neologizmusoknak, általában azért, mert még nem terjedtek el a nyelvhasználók szélesebb körében (Fleischer 2001: 103), illetve nem fordulnak elő kellő gyakorisággal különböző szövegtípusokban, műfajokban (Teubert 1998: 133–134). Ez nagyon érdekes, mondhatni paradox következtetést von maga után, amelyre Hohenhaus és Teubert is utal a művében: mégpedig azt, hogy a neologizmusok az *ad hoc*-szóképzésekhez képest mégsem számítanak annyira újnak, hiszen a nyelvhasználók már ismerik azokat, bizonyos fókig már bevett kifejezésekké váltak (Hohenhaus 1996: 28–29, Teubert 1998: 133–134).

A vizsgálatból több okból sem zártam ki az alkalmi neologizmusokat. Egyrészt minden szó történetének elején egy-egy ember vagy szűkebb csoport ötlete áll, amelyet aztán vagy felkarol a nyelvközösség, vagy sem (Schneider 1976:

33). Másrészt alkalmi neologizmus és neologizmus között sokkal inkább folyamatos átmenetről beszélhetünk, mintsem két, egymástól teljesen elkülönülő kategóriáról (Elsen 2004: 21, Minya 2003: 90).

A legfontosabb érv azonban talán az, hogy a *fordítás* szempontjából vizsgáltam ezeket az új német kifejezéseket. Fordítóként pedig bármelyik kategóriába tartozó kifejezéssel találkozhatunk, hiszen előfordulhat, hogy egy éppen terjedő új szót kell visszaadnunk egy szövegben, de az is elképzelhető, hogy egy újságíró egyszeri, leleményes alkotásával kell megbirkóznunk. Ezzel összefüggésben érdemes kitérni Newmark azon gondolatára, amely szerint a fordító adott esetben csak egy átmeneti, deszkriptív³ kifejezést terjeszt el a neologizmus fordításával, és a célnyelvi nyelvhasználók később alkotnak majd esetleg egy olyan célnyelvi kifejezést, amely általánosan elfogadottá válik az adott közösségben (Newmark 1988: 145).

2. A fordítás relevanciaelméleti megközelítése

A kísérlet eredményeit a relevanciaelmélet segítségével értékeltem. Mielőtt azonban rátérnék a neologizmusok és a relevanciaelmélet kapcsolatára, röviden szeretném összefoglalni a fordítás relevanciaelméleti megközelítésének lényegét, amely Ernst-August Gutt nevéhez fűződik. Terjedelmi okokból eltekintek a Sperber és Wilson-féle relevanciaelmélet ismertetésétől, ám utalok arra, hogy Gutt az általuk kidolgozott gondolatokat fejlesztette tovább művében a fordítástudomány területén.

Sperber és Wilson szerint akkor releváns egy információ, ha bizonyos módon kapcsolatba lép az ember világról alkotott feltételezéseivel (Wilson és Sperber 1990: 42). Ennek alapján a relevanciaelmélet egyik fontos kifejezése a kognitív környezet, amely a világról alkotott feltételezések, felvetések összességét jelenti. A sikeres kommunikáció lényeges kérdése az, miként választják ki a hallgatók a tényleges, beszélő szándéka szerinti felvetéseket valamennyi lehetséges, a kognitív környezetből kiválasztható felvetésből (Gutt 2000: 27).

A másik fontos kifejezésnek a kontextuális hatás tekinthető, ami a kontextuális feltételezések összességét jelöli. Ez a hatás lehet következtetés, megerősítés és törlés – tehát a hallgató arra számít, hogy a megértésre fordított energia módosítja majd valamilyen formában a kontextuális feltételezéseit, amelyekkel belépett az adott kommunikációs helyzetbe (Gutt 2000: 28–29). Az új információ pedig „relevánsnak tekinthető minden olyan kontextusban, amelyben kontextuális hatása van, és minél nagyobbak a kontextuális hatásai, annál relevánsabb lesz az információ” (Wilson és Sperber 1990: 43).

A relevancia tehát kontextusfüggő, központi gondolata pedig az, hogy az emberi kommunikáció az optimális relevanciára törekszik: arra, hogy a hallgató értelmezési kísérlete megfelelő kontextuális hatást érjen el minimális ráfordítás mellett (Gutt 2000: 31–32). Vermes utal ezzel kapcsolatban arra, hogy a játékelméletben ugyanezt a felfogást minimax-elvként alkalmazzák (Vermes 2005: 66).

³ A deszkriptív ebben az értelemben talán inkább körülírójt jelent, semmint leírót.

Fontos megjegyezni, hogy a Gutt és Vermes által leírtaknak Levý személyében volt egy előfutára, aki már 1967-ben megállapította: „A fordító a lehetséges megoldások közül azt választja, amelyik maximális hatékonyságot ígér minimális fordítói ráfordítás mellett. Vagyis ösztönösen az úgynevezett minimax-stratégiát választja” (idézi Prunč 2003: 220).

Dolgozatom további része szempontjából lényeges megemlíteni, hogy Gutt szerint a relevancia elve egyformán fontos mind a beszélő, mind pedig a hallgató oldalán, de talán még fontosabb az előbbi esetében, hiszen a beszélő felelőssége, hogy a hallgatónak elsőként az az értelmezés jusson eszébe, amelyet a beszélő is el szeretne érni (Gutt 2000: 34).

Az interlingvális kommunikációs helyzetre rátérve három fontos gondolatot emelnék ki Gutt művéből. Az első arra vonatkozik, hogy a nyelvi különbségek csak *egy* korlátot jelentenek az interlingvális kommunikáció esetében, a másik problémának a kontextuális háttérrel kapcsolatos különbségeket tekinthetjük (Gutt 2000: 238). Úgy is fogalmazhatunk, hogy az interlingvális kommunikációs helyzetben a kontextuális háttérrel érintő különbségek mellett nyelvi különbségekkel is meg kell küzdeniük a feleknek. A „fordításnak oly módon kell hasonlítania az eredetire, hogy egyrészt megfelelő kontextuális hatásokat biztosít, másrészt pedig úgy kell megformálni, hogy a szándékolt interpretáció elérése ne igényeljen a közönségtől indokolatlanul nagy feldolgozási erőfeszítést” (Vermes 2004: 7). Ehhez kapcsolódóan ki kell emelnünk még azt a Gutt-féle gondolatot is, hogy még az intralingvális kommunikáció esetében sem kommunikálhatjuk mindenkinek ugyanúgy a gondolatainkat, interlingvális esetében pedig különösen nem (Gutt 2000: 102).

Végül Gutt szerint nem szabad megfélemlenünk arról sem, hogy a fordítás esetében a megnyilatkozás (vagyis a lefordított szöveg) a beszélő (fordító) gondolatának értelmezése, és ez olyan személyhez kötött, aki először más nyelven fejezte ki az adott gondolatot (ő az eredeti szerző). Ezért a hallgató valójában a fordító közlésével találkozik, az eredeti szövegnek az őáltala végrehajtott értelmezését hallgatja, akár tudatában van ennek, akár nincs (Gutt 2000: 215).

3. Neologizmusok fordítása relevanciaelméleti szempontból

A konkrét vizsgálódás előtt mindenképpen le kell szögezni, hogy Gutt fenti megállapításai nem egy-egy kifejezésre, hanem a közlés egészére, vagy legalábbis egy-egy mondat, gondolat értelmezésére vonatkoznak. Csak így van ugyanis értelme következtetésről, megerősítésről és törlésről beszélni. Ennek ellenére nem haszontalan vizsgálni a relevanciaelmélet és a (szószintű) neologizmusok kapcsolatát sem, hiszen az előbbi keretében körbejárt felvetések az utóbbiak esetében is relevánsak, vizsgálhatók. Amit a fordítónak az egész üzenet fordításakor, átadásakor mérlegelnie kell, azt ugyanúgy figyelembe kell vennie az esetlegesen előforduló új szavak, kifejezések visszaadásakor, ahogyan ezt a továbbiakban igyekszem megfelelően kifejteni.

Megállapíthatjuk továbbá, hogy a neologizmusok vizsgálata során nemcsak az elemzett szó fordítását kell figyelembe vennünk, hanem a tágabb kontextust is, hiszen többször előfordul, hogy szó szerinti fordítással van ugyan dolgunk,

ám ahhoz további magyarázatot is fűz a fordító – vagy éppen maga a szerző, erre még részletesen kitérünk – az adott kifejezés előtt vagy után. Ez összecseng azzal a fordításelméleti alapvetéssel, hogy nem egyes szavakat, hanem jelentéseket próbálunk átültetni a fordítási folyamat során.

3.1 Szükséges differenciálások

3.1.1 Fordító és célközönség

A fent ismertetett elméleti alapvetésekből kiindulva célszerűnek tartok meghatározni két különböző szempontot, amelyek alapján vizsgáljuk a neologizmusok és a relevanciaelmélet kapcsolatát: egyrészt a fordító, másrészt pedig a célközönség szempontját. A kettőt nem kezelhetjük egységesen, hiszen mindkét fél eltérő kognitív környezettel, vagyis háttérismeretekkel rendelkezik, és mindkét esetben különböző mértékű erőfeszítéssel van dolgunk.

Ezen a ponton megjegyezhetjük, hogy adott esetben felvetődhet egy harmadik aspektus, a forrásnyelvi szöveg szerzőjének szempontja is, ahogyan arra az előző fejezet végén már utaltam. Őt azonban kizárom a további vizsgálódásból. Igaz ugyan, hogy az eredeti szerző is rendelkezik egy bizonyos kognitív kontextussal, és ő is tesz erőfeszítéseket a kommunikációs helyzetben, de ő az úgynevezett elsődleges közönséget veszi figyelembe. Alaphelyzetben abból indulunk ki: a forrásnyelvi szöveg szerzője nem foglalkozik azzal a ténnyel, hogy adott esetben másodlagos közönség számára (is) hoz létre üzenetet – ezt meghagyja a nyelvi közvetítőnek.

3.1.2 Kultúraspecifikus és nem kultúraspecifikus kifejezések

Ezen túlmenően egy második megkülönböztetést is célszerűnek látok, ha nem is feltétlenül a továbbiakban ismertetett kísérletre vonatkozóan, de hosszabb távon: a nem kultúraspecifikus és a kultúraspecifikus neologizmusok fordításának, illetve megértésének szétválasztását. Kultúraspecifikusságon Vermes nyomán azt értjük, „hogy egy feltevés, amely eleme az egyik közösség kölcsönös kognitív környezetének, nem eleme egy másik közösség kölcsönös kognitív környezetének” (Vermes 2004: 8).

A kultúraspecifikus kifejezések – más szóval kulturálisan kötött kifejezések vagy reáliák – és azok kategorizálásának részletesebb ismertetése nem célja jelen tanulmánynak. Erről Vermes (2004) fenti tanulmányán kívül bővebben olvashatunk például Valló (2000) és Heltai (2007) munkájában.

Az első csoport, vagyis a nem kultúraspecifikus kifejezések esetében két alcsoportot kell megkülönböztetnünk: egyrészt a német nyelvben nagy számban megtalálható angol jövevényszavakat, amelyek magyar fordítása gyakran megegyezik a németbe átvett angol kifejezéssel. A kísérletben ebbe a csoportba sorolható kifejezés nem volt, de ettől függetlenül példaként említhetnénk a következőket: *Blog* – *blog*; *Blogosphäre* – *blogoszféra*; *twittern* – *twitterezni*; *Webinar* – *webinárium*.

A második alcsoport pedig olyan, szóalkotás vagy szóteremtés útján létrejött új német szavakat (Elsen 2004: 23) foglal magában, amelyek nem kifejezetten a német kultúrkörhöz kapcsolódnak. A kísérlet neologizmusai közül ide so-

rolható a *fremdschämen*, a *sitzfleischintensiv*, a *Dagegenpartei* és a *Begabungsstarker / Begabungsschwacher* kifejezés is.

Ezzel szemben a kultúraspecifikus kifejezések közé sorolható a *Wutbürger*, az *Angstbürger* és a *schottern* szó, ám ezek közül az első kettő esetében meg kell jegyeznünk, hogy ezek – amint arra a 3.3-as fejezetben még részletesen ki fogok térni – kezdenek elszakadni a konkrét szituációtól, és emiatt adott esetben az is elképzelhető, hogy a jövőben már nem számítanak majd kultúraspecifikusnak.

A fentiekkel kapcsolatban ezen a ponton annyit jegyeznünk még meg, hogy a fenti, kultúraspecifikus és nem kultúraspecifikus kifejezés közötti megkülönböztetést célszerűnek látszik végrehajtanunk a fordító és a célközönség oldalán egyaránt, ahogyan arra még ki fogunk térni a későbbiekben.

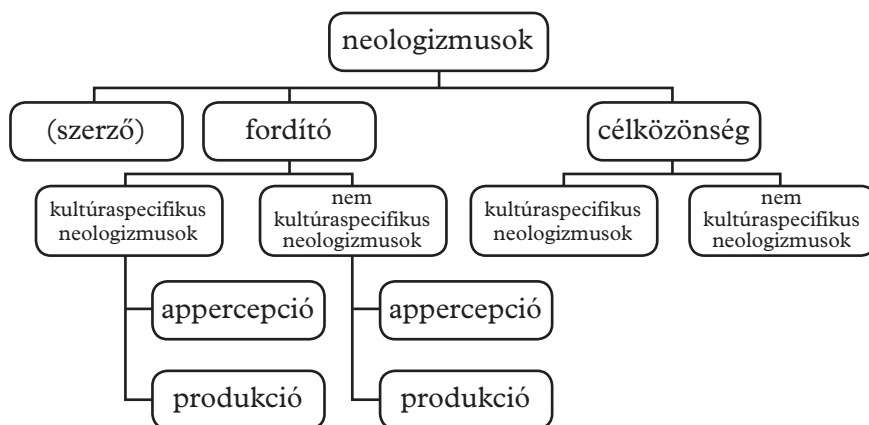
3.1.3 Appercepció és produkció

Végezetül véleményem szerint a fordító tevékenysége kapcsán további differenciálásra is szükség van. A célközönség esetében csakis az appercepció van jelen. A fogalmon a továbbiakban a puszta észlelésen (percepción) túlmutató megértést és az ehhez szükséges energiaráfordítást értjük. A nyelvi közvetítő szempontjából azonban érdemes megkülönböztetni ettől az adott neologizmus megértéséhez és lefordításához, vagyis az appercepcióhoz és a produkcióhoz szükséges erőfeszítést. A kettő között nyilvánvalóan nagy különbségek lehetnek, ahogyan az a nem kifejezetten a neologizmusokkal kapcsolatos fordítási feladatok során is egyértelműen megállapítható. Az ugyanis, hogy a fordító megért egy bizonyos kifejezést vagy közlést, még nem jelenti azt, hogy le is tudja azt (megfelelő módon) fordítani. Ezen túlmenően azt sem feltételezhetjük, hogy a két külön művelethez azonos mértékű erőfeszítésre van szüksége.

A fenti alfejezetekben leírtakat az alábbi sematikus ábra formájában foglalhatjuk össze:

1. ábra

A neologizmusok differenciálása a fordító és a célközönség szempontjából

3.2 A célközönség szempontja

A fenti sorrendtől eltérve elsőként a célközönség szempontját szeretném vizsgálni, ennek pedig fontos oka van: a célközönség erőfeszítése, amely arra irányul, hogy megértse a lefordított neologizmust, véleményem szerint ugyanis a fordító erőfeszítésének függvénye. Ez utóbbit a következő alfejezetben fogom tárgyalni.

Ha a fordító a munkáját megelőzően megfelelő módon felmérte a célközönséget, vagyis a megbízó információi alapján és a rendelkezésére álló szöveg elemzésének segítségével többé-kevésbé meghatározta a várható hallgatók, illetve olvasók körét, akkor utóbbiaknak nagy valószínűséggel nem okoz majd problémát a szöveg – és az ebben található neologizmusok – megértése. Az ezt elősegítő fordítói magatartásról Nordnál olvashatunk a fordításreleváns szövegelemzés elnevezésű elméletében (Nord 1997: 45–46). A fordítói elemző olvasásról pedig Dudits ír bővebben, aki megállapítja: „a fordítási folyamat során az elemző olvasás az átlagosnál mélyebb értelmezéssel párosul, mivel szövegalkotási (kódolási) szándékkal történik” (Dudits 2005: 70).

Ezen a ponton természetesen ki kell térnünk arra a problémára, illetve felvetésre is, hogy a célközönség nehezen tekinthető homogén csoportnak. Ilyen esetben azonban a szakirodalomhoz hasonlóan az egyszerűség kedvéért mi sem tehetünk mást: abból kell kiindulnunk, hogy a célközönséghez tartozó személyek nagyrészt hasonló ismeretanyaggal rendelkeznek a világról és konkrétan az adott témáról, illetve – kultúraspecifikus neologizmusok esetében – az adott kultúráról, annak különböző aspektusairól. Ezt erősíti meg Sperber és Wilson is, amikor arról ír, hogy mindenkinek más a kognitív környezete, így a kommunikált üzeneteket mindig egy kicsit másképpen értelmezzük. Az azonos kultúrához és azonos társadalmi csoporthoz tartozók kognitív környezete azonban közel áll egymáshoz, így az üzenetek értelmezése során kapott mentális reprezentáció általában megfelelően hasonló lesz ahhoz, hogy az emberek többnyire megértsék egymást (Sperber és Wilson 1995: 40–41).

A célközönség esetében – az előző fejezetben ábrázolt modell értelmében – különbséget kell tennünk a kultúraspecifikus és a nem kultúraspecifikus neologizmusok appercepciója között, ám ennek sikere, illetve az ehhez szükséges erőfeszítés mértéke véleményem szerint minden esetben a fordító tevékenységének eredménye. Ebből következik, hogy szintén a fordító határozza meg azt, milyen erőfeszítésre képes, illetve hajlandó az olvasó, és végső soron meg fogja-e érni az olvasónak a ráfordított energia, amit a relevanciaelmélet szerint ugyancsak vizsgálnunk kell.

Ide tartozik az elmélet értelmében természetesen az a kérdés is, hogy a kapott információ arányban áll-e a ráfordított energiával, ám ez esetben megint a forrásnyelvi szöveg szerzője lép be a képbe. A fordító ebben a situációban ugyanis csak az információ közvetítőjeként van jelen, így ezt a szempontot is kizárnám a vizsgálatból.

3.3 A fordító szempontja

A fordító aspektusa tehát nemcsak amiatt tekinthető kulcsfontosságúnak, mivel ő is a felvázolt modell egyik szereplője, hanem azért is, mert az ő munkájától függ, hogy a célközönségnek mekkora energiát kell fordítania az adott neologizmus, illetve a neologizmusokat tartalmazó szövegrész, vagy a teljes szöveg megértésére, és hogy megéri-e ez a ráfordítás a célközönség számára.

Ha a kultúraspecifikus és nem kultúraspecifikus neologizmusok kérdését vizsgáljuk, úgy rögtön be kell vonnunk az appercepció és a produkció közötti megkülönböztetést is. Nem jelenthető ki kategorikusan: a kultúraspecifikus neologizmusok csoportjánál lesz nagyobb a fordító erőfeszítése (mind az appercepció, mind pedig a produkció tekintetében), annak ellenére, hogy ebben az esetben figyelembe kell vennie a kulturális sajátosságokat és különbségeket is, meg kell értenie és vissza kell adnia ezeket. A megértés esetében ugyanis sokkal inkább a fordító kognitív környezetétől függ, melyik kifejezés fordítása okoz neki nagyobb erőfeszítést.

Lássunk ezzel kapcsolatban egy-egy konkrét példát: ha egy politika és az aktuális események iránt érdeklődő fordítóról van szó, akkor minden bizonnyal ismerős lesz számára a korábban említett *Wutbürger* kultúraspecifikus neologizmus, amelyet a 2010-es év szavának (*Wort des Jahres*) választottak Németországban. A kifejezés arra utal, hogy az emberek megelégedik a politikai döntéseket, azt, hogy nincs lehetőségük részt venni azok meghozatalában, és emiatt az utcára vonulnak, tüntetnek. Az utóbbi időben több ilyen esemény is történt Németországban, mindenekelőtt a stuttgarti főpályaudvar átépítésével kapcsolatban kialakult ellenállás (*Stuttgart 21*).⁴ Bár a kifejezés köthető ehhez a konkrét szituációhoz, úgy tűnik, kezd ettől elszakadni, és önálló életre kel (Kalberer 2010). Ezt jól példázza szélesebb kontextusban történő használata mellett önmagában az a tény is, hogy megválasztották a 2010-es év szavának Németországban.

Ha azonban ugyanez a fordító nem érdeklődik például a technika iránt, és a német diáknyelvet, illetve szlenget sem ismeri, akkor az első pillanatban nem fog tudni mit kezdeni két másik új kifejezéssel, amelyek nem szerepeltek ugyan a kutatásban, de jól példázzák a jelenséget: *simsen* ‘SMS-ezni’ és *Datenzäpchen* ‘pendrive’, szó szerint ‘adatkúp’. Annak ellenére sem fog tudni mit kezdeni ezekkel, hogy ebben az esetben nem kultúraspecifikus neologizmusokról beszélünk!⁵

A produkció esetében viszont – úgy vélem – a célközönségtől függ, hogy a kultúraspecifikus vagy a nem kultúraspecifikus neologizmusok esetében lesz-e nagyobb a fordító erőfeszítése. A fordítás során keletkező energiárfordítást

⁴ A *Stuttgart 21* kifejezés egyébként második lett a 2010-es *Wort des Jahres*-választáson.

⁵ Hozzá kell tenni, hogy ennek eldöntése nem annyira egyértelmű: Heltai hívja fel a figyelmet arra a kérdésre, hogy „reáliának tekintsük-e a műszaki és technikai haladással kapcsolatos új szavakat” (Heltai 2007: 652).

többek között az fogja meghatározni, kinek fordítják az adott szöveget, és milyen céllal.

Ezzel kapcsolatban – továbbra is a fordító aspektusát vizsgálva – szintén fontos tényező a relevanciaelmélet szerint a következő: az adott fordítási szituációban megéri-e az az erőfeszítés, hogy a nyelvi közvetítő visszaadja az eredeti információt. Ebben az esetben fontos leszögezni azt a fordítástudományi alapvetést, amelyet többek között Holz-Mänttári is megfogalmaz transzlatorikus cselekvés (*translatorisches Handeln*) elnevezésű elméletében: a fordító sohasem saját kommunikációs igénye, szükséglete alapján kommunikál, hanem mások kommunikációs igényét elégíti ki (idézi Schäffner 2009: 118–119). Vagyis akkor is kommunikálnia kell, akkor is le kell fordítania az elvállalt anyagot, ha nincs azzal kapcsolatban kommunikációs igénye, vagy adott esetben nem ért egyet a leírtakkal. És mivel idegen igényre alkot szöveget, vagyis megrendelést teljesít, a költség és haszon kérdésével kapcsolatban általában – a relevancia elvének megfelelően, a fordítás konkrét körülményeinek függvényében – minden esetben a célnyelvi közönséget és annak érdekeit tartja szem előtt, vagyis testre szabja a fordítást.

Abban természetesen nagy különbségek lehetnek, mekkora erőfeszítést tesz a fordító a neologizmus visszaadása érdekében. A legegyszerűbbnek kétségkívül az tűnik, ha szó szerinti fordítást készít, és gyakorlatilag nem gondolkozik el azon, miként lehetne visszaadni másként az adott kifejezést. Már amennyiben nyelvtanilag lehetséges egyáltalán a szó szerinti visszaadás, hiszen a nyelvek szerkezetében lehetnek eltérések, amelyeket észben kell tartanunk. Az ilyen fordítói magatartásnak természetesen több oka lehet. Anélkül, hogy ezekre részletesen kitérnénk, megállapíthatjuk, hogy a jelenség mindenféleképpen kihat a fordító stratégiájára és az eredményre.

Ezt a szó szerinti fordítást Heltai találó megfogalmazásával akár „minimális fordítás”-nak is nevezhetjük: gyakorlati tényezők figyelembevételével olyan minimális szintű fordítás, amely még éppen elfogadható, használható (Heltai 1999: 24). Gyakorlatilag szó szerinti fordításról van szó, „amely csak akkor szakad el az eredetitől, ha a szó szerinti megfeleltetés nem lehetséges” (Heltai 1999: 25).

4. A kísérlet eredményei

4.1 A három, szélesebb körben elterjedt neologizmus fordítása

Az iménti jelenségre, vagyis a fordító minimális erőfeszítésére a vizsgált német neologizmusok közül leginkább a korábban már említett *Wutbürger* kifejezés esetében találunk példát. A szó szerinti fordítás, a *dühpolgár* megoldás mellett két fordítóhallgató döntött, egy német B-nyelvvvel és egy német C-nyelvvvel rendelkező diák, és egy további C-s választotta a *düh polgárai* fordítást. A profi fordítók ezzel szemben egy kivétellel a *dühös* melléknevet használták, a kivétel pedig a *feldühödő polgár* fordítást. A *dühös* melléknév használata mellett a diákok közül csak egy B-s és egy C-s hallgató döntött. Nagyon érdekes, hogy

az interneten megtalálható, az év német szaváról szóló sajtóközleményekben használt *haragpolgár* szó szerinti fordítás (Nyelv és Tudomány 2010) nem került elő senkinél. A B-s fordítók körében akadt még egy érdekes megoldás: a *lá-zadó* főnév használata, amely esetében a fordítóhallgató megpróbálta értelmezni a neologizmus mögött megbújó tartalmat, és kifejezni azt egy már létező magyar szóval.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a profi fordítók közül senki nem kísérelt meg új magyar kifejezést alkotni, mint ahogyan azt a fordítóhallgatók tették, hiszen ez azt is jelentette volna, hogy ragaszkodniuk kell a szó szerinti fordításhoz. Ehelyett a magyarban bevett jelzős szerkezethez folyamodtak. Erre egyébként elméletileg a németben ugyanígy lenne lehetőség a *wütender Bürger* szókapcsolattal.

A második neologizmus, a *schottern* ige hatodik helyezett lett az év szava listán 2010-ben Németországban, ráadásul tematikai szempontból köthető a *Wutbürger* szóhoz. A kifejezés a *Schotter* kavics, murva' főnévből jött létre szóalkotás útján, és arra utal, hogy az atomenergia ellen tiltakozók eltávolítják, kiássák a vasúti ágyazathoz használt kavicsot, hogy ne tudjanak biztonságosan továbbhaladni az atomhulladékot szállító vonatok Németország területén. A rövid szövegrészlet különlegessége volt, hogy szerepelt benne egyrészt ez a német neologizmus, másrészt a következő mondatban megmagyarázta a szerző magát a jelenséget, vagyis körülírta németül az új kifejezést. Ez is jó példa arra, hogy egy-egy szószintű neologizmus vizsgálatánál a tágabb környezetet is figyelembe kell vennünk.

A fordításokkal kapcsolatban nagyon érdekes tendencia figyelhető meg: mivel a következő mondatban az újságíró amúgy is kifejti, miről van szó, a neologizmus a szöveg egésze szempontjából adott esetben teljes mértékben elhagyható, és ezt a profi fordítók közül ketten így is gondolták: *aktív tiltakozásra szólítják fel*, illetve *tiltakozásra szólított fel* hangzik ez a két megoldás. A fordítóhallgatók közül egyedül a C-csoportban volt egy diák, aki ezt írta: *felszólítja az embereket arra, hogy tiltakozásképpen állják útját a szállítmánynak*, vagyis ehelyütt általánosított, egy absztrakciós szinttel feljebb lépett.

A többi fordító mind a *murva*, *sóder* vagy *kő* kifejezés segítségével próbálta meg visszaadni a német neologizmust, és ennek során olyan megoldások születtek, mint például a *sóderezés*, a *murva-gyűjtési akciót szervez*, a *kőszedés*, a *kavicsozás* vagy a *lapátolás*. Ezzel összefüggésben érdemes megjegyezni a *sóder* kifejezéssel kapcsolatos áthallást is: a *sóderol* vagy *nyomja / hinti / löki a sódert* kifejezés a magyarban ugyanis már foglalt egy másik jelenségre. Tóth már 1990-ben szerepeltette *A sárbogárdi diáknyelv szótárában*, jelentése 'beszél', 'magyaráz valamit' (Tóth 1990).

Két B-s és két C-s diák – egymástól függetlenül – különös fordítás mellett döntött: *kövezésre szólít fel / hív fel / adott ki felhívást*. Ez még akkor is furcsán hat, ha kivétel nélkül idézőjelbe tették a megfogalmazást. Teljesen más asszociációs láncot indít el a magyar olvasóban, aki csak az ezt követő mondat segítségével értheti meg némiképpen, mi is a helyzet, így talán kijelenthetjük: a fordítás az első olvasás alkalmával nagyobb erőfeszítést kíván a célnyelvi olvasótól. Visszautalnék ezzel kapcsolatban a korábban említett appercepció és produkció

közötti megkülönböztetésre is: véleményem szerint itt az érintett fordítók bizonyára megértették a forrásnyelvi szöveget, de nem sikerült megfelelő – vagyis az olvasó részéről alacsony energiaráfordítást igénylő – módon visszaadni azt. A fenti magyar fordítások közül tehát valójában egyetlen megoldás sem nevezhető neologizmusnak: mindegyik esetben már létező kifejezés használatáról vagy körülírásról van szó.

A harmadik új kifejezés, a *fremdschämen* esetében adott esetben még azon is el lehetne vitatkozni, valójában neologizmusról van-e szó. A kifejezés ugyanis már 2009-ben felvételt nyert a *Duden* egynyelvű szótárába, és így – a lexikalizálás következtében – már nem is számíthat annyira újszerűnek. Ráadásul a fordítása első pillantásra nem is tűnik túlzottan nehéznek, hiszen mondhatjuk azt: *mások helyett szégyelli magát*. Erre egyébként – ahogyan arra a *Wutbürger – wütender Bürger* esetében is utaltam – a németben is van lehetőség: korábban a *sich für jemand anderen schämen* kifejezést használták erre a jelenségre.

Ennek ellenére a szót tartalmazó szövegrészlet megértése és lefordítása a jelek szerint gondot okozott, legalábbis néhány hallgatónak. Míg a profik közül mindenki a *mások miatt kell szégyenkeznie* megoldást választotta minimális módosításokkal, addig az öt B-s diák közül ketten (*nézni sem bírja majd; gyakran fogja magát szégyenében idegennek tettetni*), a hat C-s közül pedig egy (*gyakran fog zavarba jönni*) értette és fordította félre az adott kifejezést. Ketten viszont, egy B-s és egy C-s hallgató a *szégyenkezés* helyett más – szintén megfelelő – kifejezést választottak: *legszívesebben ő süllyedne el* és *pironkodhat a politikusok helyett is*.

4.2 További szempontok a neologizmusok fordítása során

A fent említetteken kívül, illetve ezek mellett azonban további szempontok is szerepet játszhatnak⁶, amelyek némileg árnyalják a fent felvázolt képet. Elsőként kell említeni a fordítás elvégzéséhez rendelkezésre álló időt, illetve annak hiányát (*time pressure*), ami jelentősen befolyásolhatja az adott fordító stratégiáját és az eredményt. A jelenséget például Bayer-Hohenwarter *a* meghatározó szituációs tényezőnek nevezi a fordítói munka során (Bayer-Hohenwarter 2009: 193). Heltai pedig úgy fogalmaz, hogy a hatékonyabb fordítói munka érdekében a rutinszerű nyelvhasználat kerül előtérbe a kreativitással szemben (Heltai 2002).

Ez a tényező mindenekelőtt a szakfordítás során tűnik mérvadóknak. Ebben az esetben ugyanis – a felgyorsult világ és a technika rohamos fejlődése következtében – egyre gyakrabban egy-két órán belül van szükség egy adott szöveg fordítására, így a fordító lehetőségei igencsak korlátozottak. Ilyen helyzetben nem igaz az, amit Szabari egyébként helyesen állapít meg a fordítási szituációval kapcsolatban (a tolmácsolási helyzet ellentétéként): hogy a fordítónak annyi

⁶ Külön köszönettel tartozom ezzel kapcsolatban Dr. Heltai Pálnak, aki ráirányította a figyelmemet az ehelyütt részletesen tárgyalt tényezőkre.

lehetősége van megtalálni a helyes, illetve a legjobb megoldást, amennyit össze tud gyűjteni magának (Szabari 2002: 77). Egész egyszerűen nincs ideje többször elolvasni a szöveget, folyamatosan javítani, finomítani, átírni és ellenőrizni azt; nem használhat tetszőleges számú szótárt, lexikont.

Sokkal inkább az a jellemző az ilyen extrém, de a globalizáció következtében egyre gyakrabban előforduló esetekben, hogy a fordítónak nagyon rövid időn belül kell megértenie egy-egy kifejezést, mondatot, szövegrészt vagy szöveget – adott esetben természetesen különböző segédeszközök segítségével. Mérlegelnie kell a korábban már felvázolt tényezőket (kinek szól a szöveg, mi a célja, mennyire fontos a szöveg egészének szempontjából az adott neologizmus stb.), és ezt követően kell döntenie a kifejezés konkrét fordításáról. Ez nyilvánvalóan jelentős mértékben kihat az adott neologizmus fordítására, ám a jelenség pontosabb feltárása további kutatásokat igényel.

Az elvégzett kísérlet kapcsán egyébként szinte korlátlan idő állt a fordítók rendelkezésére, hiszen a fordítóhallgatóknak egy hét, a profi fordítóknak pedig több hét alatt kellett lefordítaniuk az összesen mintegy féloldalnyi szöveget. Azt azonban nem tudhatjuk, valójában ki mennyi időt szánt a fordítás elkészítésére, mennyivel a határidő előtt látott neki a munkának.

A szakfordításban és a műfordításban egyaránt fontos szerepet játszhat az a szempont, hogy a fordítónak az adott kultúraspecifikus neologizmus fordításával szándékában áll-e új kulturális ismereteket közvetíteni, vagy pusztán csak az adott közlés lényegét akarja-e átadni. Ezzel kapcsolatban visszautalunk arra a korábbi megállapításra, amely szerint a fordítás során felmerülő energiáfordítást az fogja meghatározni, kinek fordítja a nyelvi közvetítő az adott szöveget, és milyen céllal. A *Wutbürger* kifejezés kapcsán például elképzelhető olyan fordítás, amely részletesen felvázolja a 3.3-as fejezetben ismertetett hátteret a befogadó számára. Nemcsak lábjegyzetben vagy éppen fordítói kommentár formájában, de akár még a folyószövegben is.

További – ezzel némileg összefüggő – tényezőként nem hagyhatjuk figyelmen kívül a megrendelő által megszabott, a célnyelvi szövegre vonatkozó terjedelmi korlátokat sem, amelyek adott esetben jelentős mértékben megköthetik a fordító kezét. Különösen igaz ez a nyomtatott sajtóra és a sajtófordítás műfajára, amely viszont a neologizmusok egyik fő előfordulási területe (Wilss 1986: 198).

Végül releváns – szövegen kívüli – tényező lehet az is, milyen képet szeretne a fordító közvetíteni saját magáról. Ez ugyan ellentétes azzal az alapvetéssel, amely szerint a fordító – a tolmácshoz hasonlóan – a háttérben húzódik meg, az eredeti szerző által írtakat és az eredeti szerző által használt stílust követve alkotja meg a célnyelvi szöveget, ám úgy vélem, ebben az esetben igenis reális szempontról van szó. Olyasmire kell itt gondolni, hogy a fordító szeretné megmutatni a célnyelvi olvasóknak: ismeri az adott nyelvben használatos neologizmusokat, divatos kifejezéseket, sőt, át is tudja azokat ültetni a célnyelvre. Szeretné láttatni, hogy ő is tud kreatív lenni, nem csak az eredeti szöveg szerzője, sőt, akár még jobb – vagyis például humorosabb, figyelemfelkeltőbb, gördülékenyebb stb. – szöveget is képes alkotni nála (nem feltétlenül neologizmusok segítségével).

Ha ezt tágabb körben akarjuk látni, illetve vizsgálni, Niska nyomán azt is felvethetnénk, mennyiben befolyásolja a fordítót a neologizmusok átültetésénél saját személyisége, saját képességei (Niska 1998). Nyilvánvaló, hogy vannak konzervatívabb fordítók, akik bátran alkotnak új terminusokat, és olyanok is, akik ódzkodnak ettől, bármilyen oknál fogva. Talán úgy érzik, nincs erre joguk, talán kevésbé kreatív személyiségek, vagy éppen attól tartanak, nem fogják kellőképpen megérteni őket a célnyelvi olvasók.

4.3 Az öt alkalmi neologizmus fordítása

Ez utóbbi jelenségre – a korábban említett *kövezésre szólít fel* megoldás mellett – talán a legjobb példát a *sitzfleischintensiv* *Debatten* alkalmi neologizmus szolgáltatja, amelyet végképp nem lehetett szó szerinti fordítással visszaadni. A *Sitzfleisch* feneket jelent, vagyis a feneket intenzíven igénybe vevő (értsd: hosszan elnyúló) vitákról van szó ebben az esetben. Érdekességképpen jegyezzük meg ezen a ponton, hogy a *sitzfleisch* [sic!] kifejezés a magyarban is ismert: az *Idegen szavak és kifejezések szótára* ‘türelem’, ‘kitartás’ jelentéssel szerepelteti azt (Bakos 2006: 596).

A fordítók számos kreatív megoldást írtak: *ülep* / *feneket próbáló* / *ülep*próbáló *viták*; *tettük próbára ülőgumóinkat*; *a hátsó fertályt igencsak próbára tevő vitasorozatok* stb. Az *ülep*próbáló / *fenék*próbáló *viták* megoldástól eltekintve azonban ebben az esetben is elmondhatjuk, hogy mind a profi fordítók, mind pedig a hallgatók a körülírás módszerét alkalmazták az új kifejezések alkotása helyett. Ezzel kapcsolatban visszautalunk az első fejezet végén ismertetett Newmark-féle gondolatra az általa deskriptív kifejezéseknek nevezett fordítási megoldásokkal kapcsolatban.

Így volt ez egyébként a többi vizsgált okkazonalizmus esetében is. A fent említetteken kívül csupán két esetben talákoztam szóalkotással vagy szóteremtéssel a magyar fordításokban. Mindkét megoldás egy és ugyanazon német B-s fordítótól származik. Az *Angstbürger* kifejezésre – amely a korábban tárgyalt *Wutbürger* szóval összefüggő, ám széles körben még nem elterjedt neologizmus – azt a frappáns fordítást használta, hogy *parapolgár*. A profi fordítók közül itt egy kivétellel mindenki a *félelem* szóval operált, és ennek során olyan megoldások születtek, mint a *félelemben élő polgár*; *félelem által vezérelt ember* és *félelemmel teli polgár*. Az egyetlen kivétel az *aggódó polgár* fordítás mellett döntött. A B-s és C-s fordítóhallgatónál hasonló megoldások születtek, a *parapolgár* mellett az egyetlen kivétel egy B-s hallgató, aki a *meghúzódo polgár* mellett döntött.

A fentiek alapján még egy érdekes megállapítást tehetünk: míg a *Wutbürger* esetében két fordítóhallgató is a *düh*polgár fordítás mellett döntött, és az említett sajtóközlemények is zömében a *harag*polgár magyar neologizmust használták erre a német kifejezésre, addig az *Angstbürger* okkazonalizmus esetében egyetlen fordító vagy hallgató sem választotta a *félelem*polgár megoldást, csupán egy hallgató írta a *félelem polgárai* megfelelőt.

A másik szóteremtés, amely tehát ugyanazon hallgató nevéhez fűződik a *dafkepárt* megoldás volt a *Dagegenpartei* alkalmi neologizmusra. A rövid szövegrészlet érdekessége, hogy a szerző ugyan két konkrét német pártot is meg-

nevez (Zöldek és Baloldali Párt), ám az említett okkazonalizmus itt a *projektet ellenző párt*ként értendő és fordítandó, ellentétben az *ellenzéki párt* megoldással, amely itt nem tekinthető megfelelőnek.

A profik közül egyetlen fordító választotta ezt a nem megfelelő megoldást, a többiek a *protest-párt*; a *projekt ellenzője* / *projektet ellenző párt* és a *mindenki mással szembeni ellenpárt* fordítás mellett döntöttek. A B-s fordítóhallgatóknál a *dafkepárt* mellett egy diák a *projektet ellenző párt* megoldást választotta, hárman pedig az *ellenpártot*. A C-s hallgatók esetében pedig a hat diák közül hárman a helyénvaló *ellenpárt*, hárman viszont az itt helytelen *ellenzéki párt* megoldás, vagy ennek valamilyen változata mellett döntöttek.

Az utolsó okkazonalizmusok, a *Begabungstarker* / *Begabungsschwacher* esetében megállapíthatjuk, hogy mindenki a körülírás módszeréhez folyamodott, ráadásul három kivételtől eltekintve mindegyik fordító, illetve hallgató a *tehetség*, *képesség* és *adottság* kifejezés valamely változatát használta. A profik között egy-egy fordító döntött a *képesség* és az *adottság* mellett, a többiek a *tehetség* szóval fordították a kifejezést. A B-sek körében egy diák választotta a *képességet*, egy pedig a jelek szerint nem tudott dönteni, hiszen ezt írta: *tehetségeseket* / *jobb adottságúakat és a tehetségteleneket* / *kevésbé jó adottságúakat*. A három kivétel viszont egyaránt a C-s csoportban található: ketten az *erősség* és *gyengeség* kifejezéssel fordították a neologizmust, egy hallgató pedig a *tanulók alkalmasságáról* beszél.

5. Összefoglalás és további kutatások

Dolgozatomban kísérletet tettem két olyan téma összekapcsolására, amely első látásra nem áll szoros összefüggésben egymással. Miután szóltam a fordítás relevanciaelméleti megközelítésének néhány szempontjáról, felállítottam egy vizsgálati modellt. Ennek alapján véleményem szerint a neologizmusok relevanciaelméleti háttérrel történő kutatása során érdemes megkülönböztetni a fordító és a célközönség szempontját. Tudatában kell lennünk annak, hogy az utóbbi energiáfordítása minden esetben az előbbi erőfeszítésének függvénye.

Különbséget érdemes tenni továbbá mindkét szereplő esetében kultúraspecifikus és nem kultúraspecifikus neologizmusok között, és a fordítónál az appercepció és a produkció között. Ahogyan arra rámutattunk, az appercepció esetében nem jelenthető ki kategorikusan, hogy a kultúraspecifikus neologizmusok megértése nehezebb. A megértésre fordított energia mértéke nagyban függ a fordító kognitív környezetétől. A produkciónál pedig megállapítottuk: a célközönségtől függ, hogy a kultúraspecifikus vagy a nem kultúraspecifikus neologizmus átültetése jelent-e nagyobb erőfeszítést a fordító számára.

Az elvégzett kutatás kapcsán elmondhatjuk, hogy a fordítók és fordítóhallgatók csak ritkán fordították neologizmussal a német neologizmusokat, de erre is akadt példa. Ez a megállapítás egyébként azért is mondható érdekesnek, mert a műfordítás mellett éppen az újságírásban, a publicisztikában lenne lehetőség a nyelvújításra. Ahogyan Minya megállapítja: az általa stilisztikai neologiz-

musoknak nevezett okkazonalizmusok „[l]egjelentősebb előfordulási területe a publicisztika, így ezeket nevezzük sajtónyelvi hapaxoknak” (Minya 2003: 16–17).

Másrészt azonban világosan kell látnunk, hogy a korábban említett időtényező erőteljesen hat a fordítói gyakorlatra. A nyelvi közvetítő valószínűleg időhiány miatt támaszkodik előregyártott elemekre, panelekre, és adott esetben a neologizmusok helyett is ilyeneket használ (Heltai 2002).

Az is elképzelhető természetesen, hogy pusztán a korábban említett minimális erőfeszítésre irányuló elgondolásból teszi ezt. Mint tudjuk, a fordítás minden esetben választás eredménye: a fordítónak választania kell a fejében vagy meglévő segédanyagokban rendelkezésre álló, vagy a felkutatható kifejezések közül. Az összes lehetőség természetesen sohasem térképezhető fel, hiszen egyrészt véges a fordító rendelkezésre álló szótárak, lexikonok, bevonható szakemberek és egyéb segédanyagok köre, másrészt ezzel kapcsolatban megint utalnunk kell az adott megbízásra vonatkozó időkorlátra. A rendelkezésre álló segítség azonban mindenképpen bővíthető.

Mivel a profi fordítónak alaphelyzetben feltételezhetően nagyobb szakmai és jobb nyelvtudása van, és talán még több segédanyag is áll rendelkezésre minimális ráfordítással, ezért elképzelhető, hogy nem keresi, vagy legalábbis nem keresi *tovább* a megfelelő kifejezést, ha az nem jut eszébe. Adott esetben megelégszik a rögtön eszébe jutó, illetve a fellelhető kifejezésekkel. Ez a fenti gondolat természetesen további kutatásokat igényel, ahogyan a fordítók egyéni kreativitásának szerepe és az a kérdés is, mennyiben tekinthető általános fordítói stratégiának a neologizmusok nem neologizmusokkal történő átültetése.

Irodalom

- Bakos F. (ed.) 2006. *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Bayer-Hohenwarter, G. 2009. Methodological Reflections on the Experimental Design of Time-pressure Studies. *Across Languages and Cultures* Vol. 10. No. 2. 193–206.
- Dudits A. 2005. Korlátozott betűhiba-észlelési képesség és a fordítói korrektúraolvasás szerepe a fordításban. *Fordítástudomány* VII. évf. 2. szám. 67–79.
- Elsen, H. 2004. *Neologismen. Formen und Funktionen neuer Wörter in verschiedenen Varietäten des Deutschen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Fleischer, W., Helbig, G., Lerchner, G. (eds.) 2001. *Kleine Enzyklopädie der deutschen Sprache*. Frankfurt/Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften.
- Gutt, E. A. 2000. *Translation and Relevance. Cognition and Context*. Manchester & Boston: St. Jerome Publishing.
- Heltai P. 1999. Minimális fordítás. *Fordítástudomány* I. évf. 2. szám. 22–32.
- Heltai P. 2002. Rutin és kreativitás a szakfordításban. *Alkalmazott Nyelvtudomány* II. évf. 1 szám. 19–40.
- Heltai P. 2007. Ekvivalencia és kulturálisan kötött kifejezések a fordításban. In: Heltai P. (szerk.) *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia. A XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Gödöllő, 2006. április 10–12. 3/2. kötet*. Pécs–Gödöllő: MANYE–Szent István Egyetem. 643–653.

- Herberg, D. 2001. Neologismen der Neunzigerjahre. In: Stickel, G. (ed.) 2001. *Neues und Fremdes im deutschen Wortschatz. Aktueller lexikalischer Wandel*. Berlin: Walter de Gruyter. 89–104.
- Herberg, D., Kinne, M., Steffens, D. (eds.) 2004. *Neuer Wortschatz. Neologismen der 90er Jahre im Deutschen*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Hohenhaus, P. 1996. *Ad-hoc-Wortbildung. Terminologie, Typologie und Theorie kreativer Wortbildung im Englischen*. Frankfurt/Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften.
- Minya K. 2003. *Mai magyar nyelvvizítés. Szókészletünk módosulása a neologizmusok tükrében a rendszerváltozástól az ezredfordulóig*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Newmark, P. 1988. *A Textbook of Translation*. Hertfordshire: Prentice Hall International Ltd.
- Nord, Ch. 1997. *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Prunč, E. 2003. *Einführung in die Translationswissenschaft. Bd. 1: Orientierungsrahmen*. Graz: Institut für Translationswissenschaft.
- Schäffner, Ch. 2009. Functionalist Approaches. In: Baker, M., Saldanha, G. (eds.) 2009. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London/New York: Routledge. 115–121.
- Schneider, W. 1976. *Wörter machen Leute. Magie und Macht der Sprache*. München: R. Piper & Co. Verlag.
- Sperber, D., Wilson, D. 1995. *Relevance. Communication & Cognition*. Oxford: Blackwell.
- Szabari K. 2002. *Tolmácsolás. Bevezetés a tolmácsolás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Teubert, W. 1998. Korpus und Neologie. In: Teubert, W. (ed.): *Neologie und Korpus*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 129–170.
- Valló Zs. 2000. A fordítás pragmatikai dimenziói és a kulturális reáliák. *Fordítástudomány* II. évf. 1. szám. 34–49.
- Vermes A. 2004. A relevancia-elmélet alkalmazása a kultúra-specifikus kifejezések fordításának vizsgálatában. *Fordítástudomány* VI. évf. 2. szám. 5–17.
- Vermes A. 2005. *Proper Names in Translation: A Relevance-theoretic Analysis*. Debrecen: Debreceni Egyetem Kossuth Kiadója.
- Wilson, D., Sperber, D. 1990. Outline of Relevance Theory. *Hermes* No. 5. 35–56.
- Wilss, W. 1986. *Wortbildungstendenzen in der deutschen Gegenwartssprache. Theoretische Grundlagen – Beschreibung – Anwendung*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Internetes hivatkozások

- Kalberer, G. 2010. *Vom Weltbürger zum Wutbürger*. <http://www.tagesanzeiger.ch/leben/gesellschaft/Vom-Weltbuenger-zum-Wutbuenger-/story/15449042> Letöltve: 2011. 04. 15.
- Niska, H. 1998. *Explorations in translational creativity: Strategies for interpreting neologisms. Workshop paper*. <http://www.reocities.com/~tolk/lic/KREENG2.HTM> Letöltve: 2010. 03. 08.
- Nyelv és Tudomány 2010. <http://www.nyest.hu/hirek/a-wutburger-lett-az-ev-kifejezese-nemetorszagban> Letöltve: 2011. 04. 15.
- Tóth K. 1990. *A sárbogárdi diáknyelv szótára. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 46. sz.)*. <http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/egyeb/szltoth.htm> Letöltve: 2011. 04. 15.